

УДК 373.5:37.01-053.6

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-68.8>

Булавенко С. Д.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

У статті автор знайомить із розробленою структурно-функціональною моделлю формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури автором визначено та описано чотири складових блоки моделі формування соціальної активності учнів: цільовий, змістовий, методичний та діагностичний блоки. Особлива увага звертається на те, що моделювання дозволяє врахувати широкий спектр основних факторів і умов, які безпосередньо й опосередковано впливають на зміст, структуру і спосіб організації педагогічного процесу, спрямованого на формування соціальної активності школярів. Зазначається, що багатокomпонентна модель формування соціальної активності особистості учня відповідає поставленій меті, робить цей процес результативним і продуктивним та може бути використана для побудови педагогічного процесу, орієнтованого на ефективну соціалізацію особистості в сучасному суспільстві.

Ключові слова: багатокomпонентна модель, соціально активна особистість.

Сучасна система освіти потребує глибинного переосмислення. Оновленому суспільству потрібні громадяни, які мають активну громадянську позицію, є патріотами, здатні вирішувати складні суспільні та життєві ситуації. Надання освіти державно-національної спрямованості вимагає від науковців і практиків пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання та розвитку підростаючої особистості [1]. Сьогодні повинна діяти така освітня модель, яка б забезпечила формування соціально активної особистості.

Адже соціальна активність є одним із показників, що характеризують особистість із точки зору цінності її для суспільства й оточуючих людей. Через призму соціальної активності відбувається процес становлення життєвої позиції особистості, усвідомлюються її прагнення й бажання внести свій вклад у розвиток суспільства, розкрити свої можливості в різних видах діяльності [5]. Формування соціально активної особистості – складний суперечливий процес. Проте, перш ніж формувати її в учнів, потрібно дослідити даний феномен. На жаль, питання щодо учнів закладів загальної середньої освіти залишається ще не досить дослідженим.

Значний внесок у дослідження феномена соціальної активності, його структури та загальних закономірностей зробили вчені І. Д. Бех, Т. І. Богданова, Ю. Ф. Бухалов, Б. З. Вульф, О. В. Зосимовський, В. З. Коган, Т. С. Лапіна, В. Г. Мордкович, Т. М. Мальковська, О. О. Якуба та ін. Такі вчені, як К. О. Абульханова-Славська, Т. О. Ільїна, Л. А. Ліферов, Т. Н. Мальковська, М. А. Румянцева вивчали компоненти соціальної активності. Проблеми формування соціальної активності особистості у своїх працях також висвітлювали С. В. Абрамова, О. В. Варецька, В. П. Вдовиченко, Л. В. Канішевська, Л. В. Корінна, В. А. Ксюковський, О. М. Любарська, Л. В. Манчуленко, Л. М. Назаренко, В. Г. Панок, Н. Є. Ситнікова тощо.

Метою статті є висвітлення структурно-функціональної моделі формування соціальної активності учнів закладів загальної середньої освіти.

Теоретичний аналіз літератури й дані емпіричного дослідження дозволили нам розробити модель формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми визначили чотири складових блоки моделі формування соціальної активності учнів: цільовий, змістовий, методичний та діагностичний блоки, які є безпосередньою умовою відтворення взаємодії між елементами цього процесу. До функціональних компонентів відносяться стійкі базові зв'язки структурних компонентів, тобто спосіб організації роботи представленої моделі. Дослідження взаємодії структурних і функціональних компонентів дає можливість удосконалювати педагогічну систему в цілому [4].

Структурно-функціональна модель формування соціальної активності учнів представлена нами на схемі (рис. 1).

Стратегічною метою сучасної освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, що передбачає увагу до її всебічного, практично спрямованого розвитку формування соціально активної особистості. Виходячи з логіки нашого дослідження, першим блоком представленої моделі виділяється цільовий блок. Мета в педагогічній діяльності часто визначається наявністю соціального запиту на певний тип особистості або її окремі характеристики. Соціальний запит формування соціальної активності визначено в директивних документах про освіту [2].

Педагогічна інтерпретація соціального замовлення є підставою, що визначає характер взаємодії соціального замовлення, системи освіти і соціального середовища (суспільства), а також визначає мету і завдання формування соціальної активності учнів у ЗЗСО.

Метою в нашій моделі є формування соціальної активності учнів.

Завданнями формування соціальної активності учнів є: формування знань і уявлень про реалії соціальної дійсності, про об'єкти й суб'єкти соціального життя, їхні особливості та взаємодії; формування системи ціннісних орієнтацій з переважанням цінностей просоціальної спрямованості (соціально значущі ціннісні категорії переважають над особистісно значущими – егоспрямованими категоріями); формування позитивної емоційної оцінки значущості соціальної активності як якості особистості та як способу прояву особистості в

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування соціальної активності учнів

системі суспільних взаємин; формування операційних умінь і навичок, необхідних для реалізації соціальної активності в суспільстві; формування соціальних компетентностей учнів, необхідних для самоактуалізації, самореалізації та самоменеджменту; розвиток умінь аналізувати власну діяльність із позицій її особистісної та суспільної значущості, вплив на розвиток суспільства (розвиток соціальної відповідальності).

Змістовий блок несе в собі інформативне навантаження, тобто той напрацьований поколіннями багаж знань і вмінь, які сприяють формуванню соціальної активності особистості.

Методичний блок забезпечує процес формування соціальної активності учнів. Для педагога важливою стає реалізація соціально значимої мети – створення педагогічних умов для формування в учнів соціальної активності як особистісної характеристики.

Нами проаналізовано наявні програми, спрямовані на формування соціальної активності, які пропонуються для ЗЗСО, їх методичне і матеріальне забезпечення, визначено їх недостатню методичну базу. Саме із

цією метою нами розроблено ряд соціальних програм і спецкурсів, які мають за мету сприяти формуванню соціальної активності учнів. Окрім того, на нашу думку, потребує суттєвої модернізації учнівське самоврядування. З цією метою нами розроблений учнівський менеджмент.

У реалізації методичного блоку передбачається використання створеної нами технології формування соціальної активності учнів, різноманітних методів навчання і виховання та формування свідомості учнів, методів організації діяльності та мотивації поведінки, методів стимулювання. Важливим інструментом формування соціальної активності є різноманітні засоби навчально-виховної роботи у ЗЗСО.

Аналіз наукової літератури доводить, що доцільно виділити групи загальних принципів навчання в загальноосвітній школі, які синтезують усі основні принципи: принцип розвивального і виховного характеру навчання; принцип науковості; принцип систематичності й послідовності; принцип свідомого засвоєння знань; принцип активності й самостійності; принцип наочності, єдності конкретного й абстрактного; принцип доступності навчання; принцип ґрунтовності; принцип зв'язку навчання з життям, із практикою; принцип раціонального поєднання колективних й індивідуальних форм і способів навчальної роботи; принцип природовідповідності [6].

У технології організації роботи зі школярами з формування соціальної активності ми виділяємо аспекти, що характеризують спрямованість проявів соціальної активності на особистість (соціальна зрілість, соціальна ідентичність), на значиму групу (досвід соціальної взаємодії та комунікації), на суспільство (соціальні цінності), на державу (політична і правова культура). Технологію формування соціальної активності ми описали за принципом класифікаційної характеристики [2].

Рівень і характер застосування технології формування соціальної активності: загальнопедагогічна, соціально-педагогічна та галузева.

Філософська основа: діалектична, прагматична, екзистенціальна.

Методологічні підходи: соціокультурний, комплексний, діяльнісний, проектний, дослідницький, особистісно орієнтований, практично орієнтований.

Домінуючі фактори розвитку особистості: психогенні, соціогенні й біогенні.

Наукова концепція засвоєння досвіду: діяльнісна + рефлексивна.

Ідея засвоєння досвіду лягла в основу організації діяльності й розвитку особистості.

Орієнтація на особистісні сфери та структури: ЗУН (знання, уміння і навички), СРД (способи розумових дій), СДП (сфера дієво-практична), СТЯ (сфера творчих якостей), СМЯ (сфера моральних якостей).

Характер змісту і структури: суспільний, загальноосвітній, гуманістичний, проникаючий.

Вид соціально-педагогічної діяльності: підтримка + виховання + навчання + допомога.

Тип управління соціально-виховним процесом: усі типи.

Методи: від репродуктивних до творчих, самоврядування.

Організаційні форми: відкрита, диференційована, класно урочна, самоврядування, індивідуальна, групова.

Переважаючі засоби: вербальні + дієво-практичні + програмові + PR-засоби + інформаційні.

Підхід до дитини і виховна орієнтація: діяльнісно орієнтований, особистісно орієнтований, співпраця, самовиховання.

Напрямок модернізації та відношення до традиційної виховної системи: можливі всі напрями на основі підсилення соціально-виховних функцій, зміна системи самоврядування учнів.

Категорія об'єктів: усі категорії.

Сьогодні широко впроваджуються в навчально-виховну діяльність інноваційні технології. Ефективними для формування соціальної активності учнів є технологія тренінгового навчання, проектна технологія, технологія організації самостійної роботи, ігрові та групові технології.

Змістовна спрямованість елементів технології формування когнітивного компонента соціальної активності передбачає застосування активних методів навчання і виховання. У своєму дослідженні ми поєднали методи навчання і виховання для формування соціальної активності.

Сучасна дидактика має десятки класифікацій методів навчання учнів, найпоширеніші серед яких належать Ю. Бабанському, І. Лернеру, М. Скаткіну, І. Підласому тощо. Серед педагогів поширена традиційна класифікація: методи словесні, наочні, практичні тощо. Ця класифікація ґрунтується на способі подання навчальної інформації. Якщо в основу класифікації покласти характер пізнавальної діяльності учнів у набутті знань, одержимо інший набір методів: пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний, метод проблемного викладу, частково-пошуковий (евристичний) та дослідницький методи [5]. Крім зазначених сьогодні, ще виділяють інноваційні, інтерактивні та інформаційні методи тощо.

Сьогодні найбільш зручною є класифікація методів виховання на основі спрямованості – інтегративної характеристики, що містить у собі єдність цільового, змістового і процесуального аспектів методів виховання. У відповідності з цією характеристикою виділяються три групи методів виховання: методи формування свідомості особистості (розповідь, бесіда, етична бесіда, пояснення, діалог, лекція, доповідь, диспут, навіювання, інструктаж, приклад), методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (вправи, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації), методи стимулювання поведінки і діяльності (змагання, заохочення, покарання) [3].

Ми у своєму дослідженні теж скористалися цими класифікаціями для визначення найефективніших методів і прийомів під час формування соціальної активності. Проте виділяємо окремо ще один діяльнісний метод організації учнівського менеджменту.

Звичайно, кожний із цих методів має свої переваги і недоліки, а тому успішність їх використання залежить від правильного вибору та поєднання різних методів навчання та виховання залежно від особливостей змісту, мети, особливостей класного колективу й кожного учня.

Зазвичай навчання передбачає певним чином організовану діяльність. Найчастіше методичні розробки рекомендують поділ форм організації навчально-пізнавальної діяльності (за М. Махмутовим) на: фронтальну, індивідуальну і групову роботу (відповідно є: однорідна, диференційована, кооперативна, парна, індивідуально-групова). Під час визначення форм організації процесу формування соціальної активності учнів нам видається цікавою ідея Л. І. Уманського про три форми спільної діяльності. Згідно з розробками дослідника, форма організації виховного процесу являє собою просторово-часову конструкцію (структуру) взаємодії учасників цього процесу. Це спільно-індивідуальна форма діяльності («уявлення»), спільно-послідовна форма діяльності («подорож»), спільно-взаємодіюча форма діяльності («гуляння-творення») [2]. На підставі цього серед форм організації освітнього процесу в представленій моделі можна виділити індивідуальну роботу (консультування, бесіди тощо), роботу в малих групах і групову роботу (проектні команди, творчі майстерні тощо).

Контроль і оцінювання діяльності учнів є важливим етапом формування соціальної активності. Діагностичний блок моделі формування соціальної активності учнів представлений комплексом критеріїв, які дозволяють оцінити якість реалізації моделі і досягнутий результат, і рівнями, що відображають формування соціальної активності в динаміці.

Основними завданнями контролю є: виявлення та перевірка соціальних знань, умінь і навичок як процес кількісного та якісного аналізу співвідношення виявленого знання з еталонним, певними вимогами освітніх програм [3], а знання виявлялися за допомогою різного рівня запитань, перевірочних завдань, тестів, анкет тощо; оцінювання як об'єктивне вимірювання результатів діяльності учнів.

Для об'єктивності оцінювання повинно бути критеріальним, цілеспрямованим, систематичним, що дає змогу з'ясувати, наскільки учень успішно оволодів матеріалом (глибоко, повно, самостійно), яка якість результатів його навчально-пізнавальної діяльності. Під час оцінювання також ми враховували рівень усвідомлення та міцність засвоєння найважливішої наукової інформації, вміння застосувати набуті знання.

Під час оцінювання має враховуватися те, як учень бере участь у навчально-виховній діяльності – його активність, спосіб спілкування, готовність до співпраці і прийняття відповідальності, дотримання правил обміну думками тощо. Для об'єктивності оцінювання ми розробили стратегію оцінювання, яка складається з таких дій: з'ясувати, які знання учні мають засвоїти і на якому рівні; визначити, якими вміннями, навичками, компетентностями вони повинні оволодіти; з'ясувати, як і де практично вони зможуть використати набуті знання, навички, уміння і компетентності; визначити, які цінності в собі учні можуть сформувати.

Висновки. Отже, діагностичний блок моделі формування соціальної активності учнів представлений комплексом діагностичних матеріалів та визначених критеріїв, які дозволяють оцінити якість реалізації моделі і досягнутий результат, і рівнями, що відображають формування соціальної активності в динаміці.

Результатом реалізації моделі є сформовані компоненти соціальної активності учнів: мотиваційний, ціннісний, когнітивний, рефлексивний та діяльнісний.

Таким чином, моделювання процесу формування соціальної активності учнів дозволило врахувати в науковому пізнанні широкий спектр основних факторів і умов, які безпосередньо й опосередковано впливають на зміст, структуру і спосіб організації педагогічного процесу, спрямованого на формування соціальної активності школярів. Багатокомпонентна модель формування соціальної активності особистості учня включає взаємопов'язані блоки: цільовий, змістовний, методичний, діагностичний, і може бути використана під час побудови педагогічного процесу, орієнтованого на ефективну соціалізацію особистості в сучасному суспільстві. Кожен компонент проектової моделі формування соціальної активності учнів відповідає поставленій меті, але тільки в єдності вони можуть зробити цей процес результативним і продуктивним.

Використана література:

1. Безпалько О. В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні. *Вісник психології і педагогіки* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 8. URL: <http://www.psyh.kiev.ua>
2. Булаченко С. Д. Освітньо-інформаційний простір для формування соціально-активної особистості : навчально-методичний посібник. Ніжин : ПП Лисенко, 2019. 314 с.
3. Грабовська С., Чолій С. Соціальна активність у процесі соціалізації особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України ; за ред. С.Д. Максименка. Київ : б. в., 2010. Т. XII. Ч. 1. С. 171–181.
4. Радул В. В. Соціальна активність у структурі соціальної зрілості (теоретико-методологічний аспект) : монографія ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. 255 с.
5. Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку. URL: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2>
6. Ямкова К. С. Сутність та різновиди соціальної активності учнівської молоді: теоретичний аспект. *Наук. вісн. Мелітон. держ. пед. ун-ту. Сер. : Пед. науки*. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/48.pdf>

References:

1. Bezpalko O. V. Rozvytok socialnoyi aktyvnosti osobystosti u dytyachomu obyednanni [Elektronnyy resurs] / O. V. Bezpalko // Visn. psykologiyi i pedagogiky : zb. nauk. pr. – 2012. – Vyp. 8. – Rezhym dostupu : <http://www.psyh.kiev.ua>
2. Bulavenko S. D. Osvitno-informatsiyny prostir dlya formuvannya sotsialnoyi osobystosti. Navchalno-metodychny posibnyk / S.D. Bulavenko. – Nizhyn: PP Lysenko. – 2019. – 314 p.
3. Grabovska S. Social'na aktyvnist v procesi socializaciyi osobystosti / S. Grabovska, S. Choliy // Problemy zagalnoyi ta pedagogichnoyi psykologiyi : zb. nauk. pr. In-tu psykologiyi im. G. S. Kostyuka APN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – K. : [b. v.], 2010. – T. XII, ch. 1. – P. 171–181.
4. Radul V. V. Socialna aktyvnist u strukturi socialnoyi zrilosti (teoretyko-metodologichny aspekt) : [monografiya] / V. V. Radul ; Kirovograd. derzh. ped. un-t im. V. Vynnychenka. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2011. – 255 p.
5. Ujsimbayeva M. Socialna aktyvnist' osobystosti yak chynnyk suspilnogo rozvytku [Elektronnyy resurs] / Mariyam Ujsimbayeva. – Rezhym dostupu : <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2>
6. Yamkova K. S. Sutnist ta riznovydy socialnoyi aktyvnosti uchnivskoyi molodi: teoretychny aspekt [Elektronnyy resurs] / K. S. Yamkova // Nauk. visn. Melitop. derzh. ped. un-tu. Ser. : Ped. nauky. – Rezhym dostupu : <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/48.pdf>

Булавенко С. Д. Модель формирования социальной активности учащихся.

В статье автор знакомит с разработанной структурно-функциональной моделью формирования социальной активности учащихся в учреждениях общего среднего образования. На основе анализа психолого-педагогической литературы автором определены и описаны четыре составляющих блока модели формирования социальной активности учащихся: целевой, содержательный, методический и диагностический. Особое внимание обращается на то, что моделирование позволяет учесть широкий спектр основных факторов и условий, непосредственно и косвенно влияющих на содержание, структуру и способ организации педагогического процесса, направленного на формирование социальной активности школьников. Отмечается, что многокомпонентная модель формирования социальной активности личности ученика соответствует поставленной цели, делает этот процесс результативным и продуктивным и может быть использована при построении педагогического процесса, ориентированного на эффективную социализацию личности в современном обществе.

Ключевые слова: многокомпонентная модель, социально активная личность.

Bulavenko S. D. Model of formation of social activity of teachers.

In the article the author acquaints with the developed structural and functional model of formation of social activity of students in institutions of general secondary education. On the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature, the author identified and described four components of the model of formation of social activity of students: target, content, methodological and diagnostic blocks. Particular attention is drawn to the fact that modeling allows to take into account a wide range of key factors and conditions that directly and indirectly influence the content, structure and method of organizing a pedagogical process aimed at shaping the social activity of schoolchildren. It is noted that multicomponent model of formation of social activity of the student's person corresponds to the stated goal, will make this process productive and effective and can be used in constructing a pedagogical process focused on the effective socialization of the individual in modern society.

Key words: multicomponent model, socially active personality.

УДК [378:096+378.147]:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-68.9>

Вакалюк Т. А.

ОКРЕМІ КОМПОНЕНТИ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРО- ТА WEB-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ ІНФОРМАТИКИ

У статті наведено окремі компоненти методики використання хмароорієнтованих та web-орієнтованих засобів навчання в підготовці бакалаврів інформатики. До засобів, що передбачені в запропонованій методиці, віднесено: хмароорієнтовані інтелектуальні карти, компілятори, масові відкриті онлайн-курси, засоби планування та використання спільної діяльності, а також навчально-методичні матеріали. Наведено можливості використання різних хмароорієнтованих та web-орієнтованих засобів навчання (інтелектуальних карт, компіляторів, масових відкритих онлайн-курсів, автоматизованих систем перевірки завдань із програмування та засобів планування і виконання спільної діяльності) в різних формах організації навчальної діяльності (на лекціях, лабораторних заняттях, під час самостійної роботи, виконання спільних проєктів тощо) у закладах вищої освіти.

Ключові слова: засоби навчання, хмарні технології, хмароорієнтовані засоби навчання, web-орієнтовані засоби навчання, методика, бакалаври інформатики, підготовка, компоненти методики.

В умовах реформування системи вищої освіти важливого значення набуває проблема підготовки висококваліфікованих фахівців різних спеціальностей, зокрема й бакалаврів інформатики. Важливим у професійній підготовці бакалаврів інформатики є ефективна взаємодія всіх суб'єктів навчання, що можлива з використанням хмарних технологій.